

Надя Терзиева

Комисията на Асоциация на университетските и научните библиотеки към Американската библиотечна асоциация (Association of College & Research Libraries – ASRL, American Library Association – ALA), формулира 10 топ тенденции в академичните библиотеки, на всеки две години. За периода 2012 – 2013 тези най-важни тенденции са: популяризиране на постиженията, управление на данни, дигитализация, промени във висшето образование, информационни технологии, мобилна среда, потребителско ориентирано комплектуване на електронни книги, научна комуникация, ролята на човешките ресурси и потребителско поведение. Настоящата статия разглежда отражението на изброените ключови тенденции в библиотеката на Нов български университет.

Популяризиране на постиженията

Академичните библиотеки трябва да доказват полезността си пред университета, към който принадлежат. Според Рик Андерсон, ако не се изтъква на финансиращите органи аргументи за поддържане на библиотеките, те по икономически причини ще бъдат принудени да ги закрият. Библиотеките трябва да демонстрират как допринасят за институционалната ефективност, свързана с привличането на студенти и преподаватели, задържане и успеваемост. Изследване на Вонг Шън и Т. Веб (Shun and Webb, 2011) разглежда корелацията между статистика за използване на библиотечните документи с академичния успех на студентите и как библиотечните ресурси допринасят за развитието на студентите и академичния състав.

През 2011 г. библиотеката на Нов български университет разработи маркетингова стратегия за популяризиране на ресурсите и услугите си. Основна цел на стратегията е да информира академичната общност в университета и извън него за различните аспекти на дейността си и да демонстрира участието си в учебния и научно-изследователския процес, чрез реклама на ресурси, услуги и инициативи за привличане на повече читатели. Стратегията включва ежедневно публикуване на електронни съобщения в социалните медии, които библиотеката поддържа – блог, Фейсбук, Твитър и Гугъл+. Разпространението на информация извън университета е насочено към електронните медии „Културни новини” и „Svejo.net”, както и към фейсбук страницата на Фондация “Национална академична библиотечно-информационна система” (НАБИС).

Доказателство за успеха на стратегията е, че броят на читателите се увеличава с всяка изминала година: 2009 г. – 11 694, 2010 г. – 14 367, 2011 г. – 15 157, 2012 г. – 23 105, 2013 г. – 25 919. За периода 2009 – 2013 г. нарастването е с 45%.

Библиотеката доказва полезността си като участва в инициативи с общоуниверситетско значение. Подпомага кандидатстудентската кампания с организиране на съвместни събития с департаментите за представяне на програмите пред ученици, всеки месец създава и разпространява културен афиш на НБУ сред училищата и подреди специална колекция „Библиотека за ученика – прочети и върни” с безплатен достъп за ученици и учители.

Управление на данни

Библиотекарите и информационните работници играят важна роля в подпомагане на изследователите в създаването и внедряването на платформи за описание на данни, ефикасно съхранение, управление и осигуряване на достъп до тях. Репозиториумите, които днес съществуват, включват библиотекарите като важни участници.

По инициатива на библиотеката на НБУ от 2005 г. (за първи път в България) започва да функционира Научен електронен архив⁸, който представя научната продукция на преподавателите и докторантите в университета. До момента в репозиториума са депозирани над 1300 документа, като през академичната 2012/2013 г. са добавени 364 материала. Само през 2013 г. архивът е посетен 25 323 пъти от 18 325 уникални потребители от цял свят. Екип от библиотеката е ангажиран с развитието на Научния електронен архив, като дейностите включват библиографска редакция, обучение на преподаватели, представяне на постиженията на национални и международни форуми.

Дигитализация

Академичните библиотеки съсредоточават своите усилия върху специални и уникални колекции, които са от интерес за регионални и национални научни общности. Много от тези колекции, особено такива с уникално съдържание, специфични институционални издания или сива литература са дигитализирани или предстои да бъдат. Според изследване на OCLC 97% от 169 научни библиотеки в САЩ и Канада със специални колекции са приключили един или повече проекти за дигитализация или имат действаща програма. Но локалните дигитални колекции са застрашени, когато на определена институция ѝ липсва план за опазване. Повечето организации, съгласно доклада на университетските библиотеки на Portico and Cornell, са само започнали да разбират, че инвестициите в създаването на дигитални колекции трябва да осигурят дълъг живот на съдържанието.

От 2009 г. библиотеката на НБУ развива собствена дигиталната библиотека, която към настоящия момент включва 154 заглавия, разпределени в колекции:

- „Вера Мутафчиева” – 47 загл.;
- „Най-четени заглавия” – 71 загл.;
- „Културно наследство” – 20 загл.;
- „Редки и ценни издания” – 1 загл.

Най-новата колекция „Литература към курсове” включва 15 заглавия, подбрани от преподаватели като основни книги и учебници за общообразователни курсове в университета.

Висше образование

Институциите на висшето образование са в период на промяна и даже бъркотия. Наблюдават се тенденции, свързани с разпространението на онлайн обучение при бакалавърски и магистърски програми, глобализацията и нарастващия скептицизъм за „възвръщане на инвестицията” чрез завършване на висше образование. Промяната във висшето образование се отразява и на библиотеките, по отношение на очакванията за развитие на колекциите, осигуряването на ресурси и услуги за предишните и новопоявилите

⁸ <http://eprints.nbu.bg/>

се потребители и за това как библиотеките да продължат да демонстрират стойност за институциите, към които принадлежат.

Докладът „Disrupting College” поддържа тезата, че сегашният модел на висше образование е нарушен, податлив е към „разрушителна иновация”. Според него университетите не могат ефективно едновременно да поддържат учебен процес заедно с научно-изследователска дейност на високо ниво и тези, които се концентрират върху едно от тях ще спечелят и ще имат маркетингови предимства. Обучителната онлайн среда се възприема като разрушителна и възникването на „сертификат за компетенции” поддържа алтернативи на традиционните образователни модели.

За да отговори на очакванията на потребители си библиотеката на НБУ се развива като хибридна, в която „новите” електронни информационни ресурси и „традиционните” печатни се предоставят съвместно. Данните показват, че за последните пет години библиотечният фонд е нараснал с 25 932 тома – „традиционни” ресурси, които включват книги, учебна литература, периодични издания и др. Читателите, предпочитайщи печатните издания, имат възможност да ползват пътеводители и брошури в същия формат. От друга страна, с цел осигуряване на „новите” електронни ресурси, за последните три години са абонирани 8 бази данни и към момента общият им брой възлиза на 49, като повечето са достъпни извън локалната университетска мрежа. За виртуалните потребители на библиотеката се разработват онлайн ръководства. Библиотечните услуги се извършват както по електронен път, така и по традиционен начин на работните места, в зависимост от предпочитанията на читателите. Хибридният модел библиотека в НБУ успешно кореспондира на промените във висшето образование и доказателство за това са статистическите данни от 2013 г. Броят на физическите посещения в библиотеката за изминалата година е 148 014, а 392 са средно влизанията на ден само в електронните ресурси или 143 080 годишно. Цифрите показват, че библиотеката се използва както традиционно, така и електронно.

Информационни технологии

Технологиите продължават да направляват футуристичното мислене в академичните библиотеки. Ключовите образователни технологии описани в Horizon Report 2012 са еднакво приложими в академичните библиотеки: желанието на хората за информация и достъп до социални медии по всяко време от всяко място; приемане на облачни технологии; значение на сътрудничеството; предизвикателната роля на образованието по света, където информацията е повсеместна и алтернативни форми са налични, както и нови образователни парадигми, които включват онлайн и хибридно обучение. Докладът предупреждава, че социалните мрежи и новите парадигми за публикуване, като свободно съдържание предизвикват ролята на библиотеката като куратор и я поставят под натиск да включи нови начини за поддръжка и опазване на знанията. Това може да включва подпомагане на студентите да развият дигитални умения и да създават подходящи метрики за оценяване на новите форми за творчество, публикуване и изследване.

Технологичните тенденции специфични за библиотеките включват уеб базирани търсещи системи, библиотечни системи за управление на процесите и автомати за заемане и връщане на документи.

Библиотеката на НБУ се развива технологично още от създаването си. През 2001 г. е инсталирана интегрираната система за автоматизиране на библиотечните процеси Q Series на американската компания EOS International, като в настоящия момент ползваме уеб-базираната ѝ версия. Чрез внедряване на нови технологии през 2008 г. университетската библиотека създаде възможност за изпращане на смс съобщение за невърнати книги. През 2011 г. се включи като асоцииран член на Фондация НАБИМ в началото на проекта и е сред

първите библиотеки, добавили библиографските си записи в националния каталог на академичните библиотеки в България. От 2012 г. използва платформата DigiTool. Същата година внедри първият в България терминал за самостоятелно заемане и връщане на книги, който до момента е използван от 7742 читатели, извършили 14 784 транзакции. В края на 2013 г. е въведено електронно подписване на документи и електронен документооборот при административното обслужване на читателите.

Мобилна среда

Мобилните устройства променят начина, по който информацията се доставя и е достъпна. Според изследване на EDUCAUSE Център за приложни изследвания от 2011 г. 55% от студентите – бакалавърска степен имат собствени смартфони, 62% имат iPod и почти 21% имат нетбук, iPad или друг таблет. Повече от 2/3 от тези студенти използват устройствата си за академични цели, 59% използват смартфоните за информация от интернет или достъп до библиотечни ресурси.

Много вендори – EBSCO host, JSTOR, Elsevier, Thomson Reuters, имат интерфейс за мобилен достъп. SirsiDynix and Innovative Interfaces интегрират библиотечни системи, които предлагат мобилен достъп до библиотечни OPACs. OCLC осигурява мобилен достъп до WorldCat. Услугите на самообслужване като презаписване или запазване на заети документи, намиране на препоръчани заглавия и др. са сред услугите, които потребителите ценят.

Докладът Horizon от 2012 г. разглежда начините, по които висшите училища използват софтуери и таблети, за да увеличат ученето в и извън лекционните зали. Някои университети замениха печатните учебници с таблети, с материали към курсове, а други ги използват за записване на лекции, пътеводители, ориентация и интерактивни публикации.

Чрез технологията EZProху, внедрена през 2009 г., библиотеката на НБУ съдейства на студентите за учене извън лекционните зали чрез уреждане на 24 часов достъп, 7 дни в седмицата до електронните си ресурси. Така абонираните бази данни са достъпни извън локалната мрежа на университета по всяко време.

През 2012 г. в НБУ е създадена първата в страната версия на библиотечен сайт за смартфони и таблети. Сайтът осигурява достъп до библиотечен каталог, електронни ресурси, нови заглавия, научен архив, презаписване и запазване на документ, попитай библиотекаря, социални мрежи, други каталози, както и информация за работно време и местоположение.

Потребителски ориентирано комплектуване на електронни книги

Създаването и развитието на колекции от електронни книги вече се превръща в норма. Докладът за бъдещето на академичните библиотеки определя потребителски ориентираното комплектуване на електронни книги като неизбежна тенденция за библиотеките, които трябва да доказват, че изразходваните средства са оправдани и се оценяват. Отбелязва се, че университетските библиотеки ще се освободят от големи колекции от традиционни книги на свободен достъп, които се ползват малко. Сключването на лицензионни споразумения с издателства на електронни книги ще осигури на библиотеките възможност да купуват само тези книги, които са най-търсени. ALA определя устойчивостта като ключов принцип за колекциите от е-книги. Устойчивостта изисква сигурно и продължаващо финансиране и технически решения, които са подходящи за удължаване живота на културните записи. Нови варианти за лицензи и стандарти трябва да бъдат приспособени за организиране на заемането на е-книги, воденето на статистика и съвместимостта между устройствата и платформите.

Електронните книги са част от библиотечния фонд на НБУ. От 2005 г. библиотеката поддържа абонамент за електронните книги чрез колекция Oxford Scholarship Online на Oxford University Press, от 2010 г. – за колекцията eBrary Academic Complete, ProQuest, а от 2013 г. – за подбрани заглавия от eBooks Collection на EBSCO host. За 2013 г. данните показват, че най-много влизания има в електронните книги на Oxford Scholarship Online – 11 687, на второ място са eBrary – 10 861, и най-малък е интересът към книгите на EBSCO – 86.

В края на 2013 г. фондът се обогати с нова колекция книги за електронни четци. Първите заглавия са подбрани от преподаватели от департаментите „Бизнес администрация“ и „Информатика“. Библиотеката на НБУ е първата в България, която въведе заемане на електронни книги за дома, като осигури един от най-популярните модели четци – Kindle Paperwhite.

Научната комуникация

Новата научна комуникация и публикационни модели се развиват с бързо темпо като изискват библиотеките да бъдат активни участници. Новите модели за публикуване се използват за списания, научни монографии, учебници и дигитални материали, като участниците се опитват да създадат дългосрочни модели.

Някои университетски библиотеки играят активна роля в промяната на научната комуникация чрез създаване или разширяване на публикационните услуги. Библиотеките обикновено осигуряват услуги, свързани с дигиталния архив, съвети за авторското право, дигитализация, управление на научни данни, а също създаване на метаданни, каталогизация и дигитално съхранение.

За да участва пълноценно в научната комуникация в НБУ през 2007 г. библиотеката въведе информационни сесии за докторанти и преподаватели. Всеки месец се организират обучителни семинари като темите са посветени на стандарти за цитиране, възможности за публикуване, техники при депозиране в Научния електронен архив, обединено търсене в библиотечни колекции, електронни книги и списания, търсене на научна информация за дисертация и др. От 2012 г. библиотеката предлага услугата „Анализ на цитиране“ на преподаватели в процедура на научно израстване. Библиотеката подпомага преподавателите в университета при създаване на дигитален архив с публикации, научно-изследователско или творческо портфолио и др.

Човешки ресурси

Академичните библиотеки трябва да развиват специалисти, които са готови да посрещнат новите предизвикателства. Развитието на персонала е един от най-важните въпроси за университетските библиотекари, според изследване на ACRL от 2011 г. Продължаващото образование, професионалното развитие, стратегически и креативни подходи при наемането на специалисти за вакантни или нови позиции и постоянно обучение на персонала за тези позиции са някои от начините библиотеките да имат такива специалисти от каквито се нуждаят. Управлението на данни, управление и съхранение на дигитални ресурси, оценяване, научна комуникация и развитие на информационната компетентност на преподаватели и студенти са нови области, за които са нужни нови умения.

Традиционната роля на библиотекаря зад бюрото се сменя с нов, по-динамичен модел, от типа „embedded librarian“ (Eldredge, 2004; Searing and Greenlee, 2011). Новият модел библиотекар – консултант, съветник, учител е поставен в ситуация на близко

сътрудничество с преподавателския състав в университета. Идеята е библиотекарите да демонстрират тяхната експертиза като информационни специалисти, като оказват влияние върху изследователския процес и преподаването. Подпомагащата роля на библиотекаря е променена в сътрудничество и партньорство с тези, които са обслужвани.

В крак с тенденцията за новия модел библиотекар НБУ въведе от 2011 г. обучителни сесии за служителите на библиотеката. Библиотекарите се обучават за нови консултантски услуги за преподаватели и студенти, подходи за изследване на потребителските информационни нужди, изготвяне на цитатни справки и тематични библиографии и др. До момента са проведени 30 сесии. Друга форма за професионално развитие на информационните специалисти в НБУ е участието им в национални и международни конференции и семинари и представяне на наученото пред библиотечната общност.

Поведение и очаквания на потребителите

Удобството засяга всички аспекти на информационното търсене – подбор, достъпност и използване на ресурсите. Библиотеките обикновено не са първия източник за намиране на информация. При провеждане на анкета потребителите описват библиотеката като „трудна за използване“, „последното място за посещение“ и „неудобна“. Удобството е важен фактор за академични и ежедневни ситуации, свързани с търсене на информация. Според Стивън Смит и Кармелита Пикет „новата библиотека би трябвало да бъде основана на модела just in time, където достъпът е по-важен от количеството на библиотечните единици“.

Не само незабавния достъп до електронни ресурси е най-важният компонент при задоволяване на информационните нужди на студенти и преподаватели, но също така и достъпът до човешки ресурси. Интервюираните студенти и преподаватели през 2005, 2008 и 2010 г. споделят, как те стигат до информация при академични и лични ситуации – родители, приятели, семейство, колеги и преподаватели често са първите източници. Защо? Заради удобството. Тези източници често могат да бъдат достигнати чрез текстови съобщения, гласова поща или имейли, които получават незабавен отговор. Библиотекарите също са на разположение на студенти и преподаватели чрез социални медии, чат, справки или физическо присъствие.

Въпреки че 24/7 достъп до ресурси все още е популярен сред студенти и преподаватели, лесният достъп до ресурси – човешки, традиционни или електронни, е най-важният фактор. За да отговори на очакванията на потребителите си и да им осигури удобство библиотеката на НБУ се развива едновременно електронно и традиционно. За да бъде електронно достъпна тя:

- Предоставя достъп 24 часа 7 дни в седмицата до колекция от бази данни извън локалната мрежата на университета.
- Поддържа онлайн каталог с достъп до съдържания на книги, включително и чрез платформата GOOGLE BOOKS.
- Предоставя чрез библиотечния каталог възможност за презаписване и запазване на заглавия по електронен път.
- Поддържа система за управление на електронни заявки за услуги.
- Създава и поддържа Електронен научен архив за депозиране на научни материали на преподаватели и докторанти на НБУ.
- Известява читателите за просрочени документи чрез смс съобщения.
- Създава и развива собствени дигитални колекции.
- Внедрява мобилна версия на сайта.

- Популяризира ресурсите, услугите и събитията си в социалните мрежи: блог, Фейсбук, Тиутър и Гугъл+.

Посетителите на библиотеката могат да разчитат на:

- модерен библиотечен комплекс с фонд на свободен достъп, читалня, компютърни и копирни центрове и зали за самостоятелна работа;
- компетентни служители – консултанти на всяко работно място;
- работно време 82 часа седмично;
- регистрация чрез електронен подпис, която спестява време;
- читателска карта, която дава възможност за безкасово плащане на услуги;
- участие в семинари за развитие на информационната компетентност;
- терминал за самостоятелно заемане и връщане на книги.

Използвана литература:

1. Милтенов, Пламен. (2012). Създаване на програми за библиотечно обучение: Проблеми и възможности [Електронна статия]. *Библиосфера*, (16). Достъпна на: <http://bibliosphere.eu/?p=2227>.
2. ACRL Research Planning and Review Committee. (2012). [Two thousand and twelve] 2012 top ten trends in academic libraries: A review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education. *College and Research Library News*, June, 311-320
3. Carlson, Jake and R. Kneale. (2011). Embedded librarianship in the research context: Navigating new waters. *College and Research Library News*, 72(3), 167-170.
4. Eldredge, J. D. (2004). The librarian as tutor/facilitator in a problem-based learning (PBL) curriculum. *Reference Services Review*, 32(1), 54-59.
5. Searing, Susan E., and Alison M. Greenlee. (2011). Faculty responses to library service innovations: A case study. *Journal of Education for Library and Information Science*, 52(4), 279-294.
6. Shun Han Rebekah Wong and T. D. Webb. (2011). Uncovering meaningful correlation between student academic performance and library material usage. *College and Research Libraries*, 72(4), 361-370.